

En Plan S+ til bekjempelse av eliteforskeres logofetisjisme

Forskningsrådet har undertegnet Plan S, et europeisk initiativ for å sikre fri tilgang til forskningsresultater som er finansiert av det offentlige. For at Plan S skal lykkes, må vi forskere slutte å levere artikler til gammeldagse abonnements-tidsskrift og heller støtte opp om nyere, godt kvalitetssikrede publiseringskanaler.

Ramaskrikene mot Plan S kommer gjerne fra professorer høyest oppe på den akademiske rangstigen. De tegner et rosenrødt bilde av et internasjonalt tidsskrifthierarki, hvor god kvalitet innebærer skyhøye abonnementsutgifter. Fri tilgang til forskningen (Open Access) gir riktignok lavere kostnader for det offentlige, men dårligere kvalitet følger med som nissen på lasset, hevdes det. Forskningsråd og Regjering anmodes om å snu og la Akademia være i fred. Det er imidlertid ikke byråkrater og politikere som har funnet opp Open Access, men progressive krefter innen forskningsmiljøene selv.

Vitenskapelig publisering er blitt en milliardindustri hvor fire store forlag i praksis monopoliserer markedet. Utgifter til trykking og distribusjon har rast til bunns; de fleste tidsskrift kommer kun ut digitalt. Forskere skriver manus i sin arbeidstid, tidsskriftredaktører (også forskere) gjør redaksjonsarbeid i sin arbeidstid, fagfeller (også forskere) bedriver kvalitetsvurdering i sin arbeidstid. Forlaget setter sin logo på sluttproduktet, og så er løpet kjørt.

Universitetsbibliotekene må betale uhyrlige summer for å kjøpe kunnskapen tilbake. IT-avdelingene må bygge brannmur som sikrer at det samfunnet de skal tjene, *ikke* får tilgang til logo-pyntede tidsskriftpakker som bare forskere og studenter har lov til å se.

Det frekkeste med denne industrien er at den tviholder på navnet publisering. Som «publishers» bidrar forlagene angivelig med å gjøre kunnskap offentlig («make public»). I realiteten er artikler i abonnements-tidsskrift ikke offentlige. De ligger gjemt bak betalingsmur som ikke tjener noe godt formål.

Reiser jeg på en konferanse, tar jeg ikke limousin til flyplassen, det blir buss eller til nød taxi. Jeg flyr aldri første klasse, og det finnes grenser for hvor dyr overnatting jeg kan bestille. Kanskje hadde jeg fått flere beundrende blikk langs veien hvis jeg bestilte limousin med privatsjåfør. Men det ville være hårreisende å forvente at arbeidsgiver skulle betale for det.

Tiden er moden for en Plan S+. Vi har allerede et system som heter CRISTIN, hvor alle forskere registrerer sine publikasjoner. Slik bygger vi vår CV, slik synliggjør vi våre bidrag til kunnskapsutviklingen. Regjeringen bør be institusjonene sørge for at forskere som publiserer i abonnementsbaserte tidsskrift, trekkes 10.000 kr i frie driftsmidler (annuum) per publiseringspoeng. Forskere som publiserer i åpne kanaler med god kvalitetssikring, får 10.000 kr i påslag. Dermed betaler de som er brennende opptatt av prestisje, for limousinturene sine selv. Progressive kolleger som velger å kjøre buss og taxi, får romsligere annum.

Et slikt insentiv vil bidra til rask endring av usunn adferd. Og Norge vil gå foran i kampen for å sikre at penger som bevilges til forskning, faktisk går til å produsere offentlig kunnskap, istedenfor rådyr, eksklusiv logofetisjisme.

Per Pippin Aspaas, vitenskapshistoriker og universitetsbibliotekar, UiT Norges arktiske universitet